

DOI 10.52363/2414-5866-2023-2-20
УДК 351:339.9.012

*Синишин М.М., аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 000-0001-5644-7504*

Synyshyn M., Postgraduate student of educational-scientific-production center at National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ КОРДОНУ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

FORMATION OF STATE BORDER SECURITY DURING THE PERIOD OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

В статті розглянуто конституційно-правовий статус державного кордону України, який формувався в складних політичних і економічних умовах. Адже діяльність зі встановлення державного кордону України є важливою сферою державного будівництва. Складність виконання цього історичного завдання полягає в рішенні України нового типу, яке гармонійно поєднуватиме права і свободи людини із забезпеченням державної і громадської безпеки. Також в статті визначені сучасні реалії підвищують значущість розробки теоретико-методологічних основ забезпечення національної безпеки усього понятійного апарату теорії забезпечення прикордонної безпеки України, закономірностей і принципів політики забезпечення прикордонної безпеки країни.

Проаналізовано інтегроване управління безпекою кордону, яке забезпечує скоординована діяльність компетентних державних органів України, спрямована на забезпечення безпеки державного кордону і збереження її відкритості для подорожуючих осіб і законної трансграничної діяльності. Реалізація інтегрованого управління передбачає поєднання певною мірою суперечливих за змістом завдань, забезпечення балансу між ефективною охороною державного кордону і збереженням його відкритості для подорожуючих осіб і законної трансграничної діяльності.

***Ключові слова:** безпека державного кордону, публічне регулювання діяльності кордону, державна політика.*

The paper examines the constitutional and legal status of the state border of Ukraine, which was formed in difficult political and economic conditions. Because the state border of Ukraine establishing activity is an important state building area. The difficulty of fulfilling this historical task lies in the decision of Ukraine of a new type, which will harmoniously combine human rights and freedoms with the provision of state and public security. Also, the modern realities identified in this paper increase the importance of developing the theoretical and methodological foundations of ensuring national security of the entire conceptual apparatus of the theory of ensuring border security of Ukraine, laws and principles of the

country's border security policy.

The integrated management of border security, which ensures the coordinated activity of competent state bodies of Ukraine, is analyzed, aimed at ensuring the security of the state border and preserving its openness for travelers and legal cross-border activities. The implementation of integrated management involves the combination of somewhat contradictory tasks, ensuring a balance between effective protection of the state border and maintaining its openness for travelers and legal cross-border activities.

Keywords: *state border security, public regulation of border activities, state policy.*

Постановка проблеми. На рубежі ХХ-ХХІ ст.ст. глобальний геополітичний простір зазнав значні трансформації, завершилася історія біполярного світу. Сучасні виклики і загрози безпеки багато в чому формуються під впливом процесів глобалізації, дій окремих держав, з домінування у світовій спільноті і односторонньому, головним чином силовому рішенні основних проблем міжнародної політики. Прагнення нав'язати волю однієї або декількох держав решті світу, спроби ревізії Статуту ООН і зниження ролі Ради Безпеки ставлять під загрозу усю систему міжнародної безпеки, що склалася.

Необхідність проведення політологічного аналізу феномену глобалізації, який відбиває посилення взаємозалежності сучасного світу, проявляється у вільному русі капіталів, товарів, послуг і інформації, наростаючих транскордонних потоків. У цих умовах не лише формується новий міжнародний інституціональний, правовий і культурно-інформаційний простір, але також виникають принципово інші ризики і загрози, що зачіпають, у тому числі, інтереси держави в прикордонній сфері. Відбувається звуження сфери дії державного суверенітету, підвищується відкритість меж, що не кращим чином позначається на функціонуванні.

Важливість дослідження змісту системи забезпечення прикордонної безпеки держави в умовах глобалізації, виявлення взаємозв'язку її внутрішніх елементів, визначення залежності ефективності функціонування від характеру взаємодії інститутів державної влади і громадянського суспільства з питань захисту і охорони державного кордону, забезпечення національних інтересів в прикордонній сфері.

Тому, актуальне виявлення впливу глобалізації на функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки, необхідності обліку трансформації викликів і загроз безпеки в прикордонній сфері, глобальність яких обумовлюється всезростаючою інтернаціоналізацією капіталу, посиленням конкурентної боротьби за природні ресурси і контролю над ними, інформаційною революцією, наростанням міграційних процесів. Будучи результатом попереднього розвитку людства, глобальні виклики і загрози виступають специфічним породженням сучасної епохи, наслідком нерівномірності економічного, соціального, політичного, науково-технічного, демографічного, екологічного і культурного розвитку країн і народів, що у край загострилася.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам підвищення засобів прикордонної безпеки України та визначення основних ризиків та викликів присвячені наукові праці вітчизняних учених, а саме: [1-6].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати формування державної безпеки кордону в період глобальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Потреба вдосконалення системи забезпечення прикордонної безпеки з урахуванням впливу глобалізаційних процесів, необхідність адекватної протидії існуючим і прогнозованим трансприкордонним загрозам безпеки, що не представляється можливим без зв'язку її з колективними міждержавними системами забезпечення прикордонної і загальної безпеки. В зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність визначення основних напрямів вдосконалення досліджуваної системи з урахуванням геополітичних реалій, що склалися, і перспектив співпраці в прикордонній сфері.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури вказує на відсутність політологічного визначення системи забезпечення прикордонної безпеки держави, а в працях, присвячених вивченню прикордонних проблем, є присутніми дефініції, що часто суперечать один одному. Система забезпечення прикордонної безпеки держави практично не розглядається через призму політичних явищ і процесів. Поняття «Система забезпечення прикордонної безпеки держави» згадується в окремих нормативних правових актах, але не має чіткого юридичного закріплення [3].

На думку автора, система забезпечення прикордонної безпеки держави є частиною системи національної безпеки і є нормативно закріпленою діяльністю взаємозв'язаних і взаємообумовлених інститутів державної влади і громадянського суспільства, здійснюваною в інтересах регулювання виникаючих стосунків з приводу реалізації збалансованих інтересів особи, суспільства і держави в прикордонній сфері, а також адекватної протидії викликам і загрозам, що виникають під впливом глобалізації.

Серед усього різноманіття існуючих нині концепцій і методологічних підходів в пізнавальному процесі саме поєднання інституціонального і системного підходів на основі діалектичної єдності, представляються найбільш доцільними для вивчення системи забезпечення прикордонної безпеки держави. Використання інституціонального підходу дозволяє розкрити цю систему з позиції її зв'язаності з політичною системою суспільства, що сприяє виявленню суб'єктних причинно-наслідкових зв'язків, що виникають в політичній сфері з приводу вирішення питань забезпечення прикордонної безпеки. У свою чергу, застосування системного підходу надає дослідженню впорядкований і динамічний характер [1]. Це досягається за допомогою розгляду причинно-наслідкових зв'язків між структурними елементами системи забезпечення прикордонної безпеки і розкриття впливу зовнішнього середовища, обумовленого глобалізаційними

процесами і пов'язаними з ними викликами і загрозами безпеки держави в прикордонній сфері. При цьому поєднання вищеназваних підходів націлює на інституціональну складову системи забезпечення прикордонної безпеки, розкриваючи процес функціонування її елементів з точки зору їх впливу на безпеку держави в прикордонній сфері, що дозволяє виявити роль, місце і вклад кожного з них в охорону державного кордону.

Науковий аналіз наявних теоретичних підходів дозволяє говорити про відсутність єдиного розуміння процесу глобалізації в силу його багатогранності і всеосяжності. Розгляд різних точок зору зарубіжних і вітчизняних учених з питання суті поняття «глобалізація» дозволяє дослідникові підійти до її розуміння як природно-історичному процесу, що має різновекторний характер наслідків як для окремих держав, так і для усієї світової спільноти. Основним наслідком глобалізаційних процесів є світовий розподіл праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення культур різних країн [2].

У той же час, виступаючи багатогранним і багатовимірним процесом, глобалізація не може піддаватися однозначній оцінці, оскільки її як позитивний, так і негативний вплив багато в чому залежить від політики, що самостійно реалізовується державою. В умовах глобалізації, що проповідує загальну відкритість, саме питання, пов'язані зі збереженням суверенітету і територіальної цілісності, представляють найбільшу складність. В зв'язку з цим система забезпечення прикордонної безпеки держави покликана «цементувати» непорушність суверенітету від дії різних деструктивних чинників, обумовлених глобалізаційними процесами в політичній, економічній, інформаційній і культурній сферах життєдіяльності суспільства. Відповідно, на сучасному етапі розвитку суспільства глобалізацію можна розділити на економічну, політичну, культурну і інформаційну складові, кожна з яких робить вплив на систему забезпечення прикордонної безпеки держави.

У сучасному світі, на тлі конкуренції, що посилюється, між провідними світовими державами, загострюються міждержавні і міжнаціональні відносини, активізується протиправна діяльність різного роду кримінальних структур. Прагнення ряду держав і їх союзів (коаліцій) отримати односторонні вигоди від глобалізаційних процесів, зміцнити своє геополітичне положення за рахунок України об'єктивувалося в комплекс транснаціональних загроз національної безпеки, складовою частиною яких виступають загрози прикордонної безпеки [6].

При цьому глобальні загрози прикордонної безпеки є похідними від негативної дії процесів глобалізації на державу і її безпеку в різних сферах. Такі загрози чинять дію на увесь прикордонний простір, завдаючи збитку безпеці і підриваючи суверенітет і територіальну цілісність держави. Вони носять системний і довготривалий характер.

Регіональні загрози прикордонної безпеки чинять дію на ділянки

державного кордону з урахуванням специфіки прикордонного регіону, його соціально-політичних, економічних, фізико-географічних і інших умов, у тому числі стосовно суміжних територій інших країн. Враховується також «залученість» прикордонного регіону в процеси глобалізації. Принциповим є те, що виникнення і прояв загроз безпеки в прикордонній сфері мають свої особливості для кожного прикордонного регіону.

У свою чергу, локальні загрози проявляються на ділянці кордону з однією з суміжних країн, які неоднорідні за геополітичними «вагами» і по-різному представлені у світовому розподілі праці і глобалізаційних процесах. До них можливо віднести порушення встановлених режимів державного кордону окремими особами або групами осіб з економічними і господарчо-побутовими цілями. Як правило, такі загрози мають переважно економічний контекст-переміщення на заробітки, дрібна контрабанда, браконьєрство та ін. [4].

Система забезпечення прикордонної безпеки держави виконує стабілізуючу функцію, спрямовану на виявлення і протидію загрозам, що впливають на реалізацію збалансованих інтересів особи, суспільства і держави в прикордонній сфері. Отже, від якості виконання вказаної функції також залежить і стабільність усієї політичної системи суспільства.

Застосування загальнонаукового методу аналогії і його спеціально-наукового різновиду – методу порівняльного аналізу дозволяє «накласти» структуру політичної системи суспільства на систему забезпечення прикордонної безпеки держави і виникаючі стосунки в прикордонній сфері. На думку автора, зміст системи забезпечення прикордонної безпеки держави повинен складатися з окремих взаємозв'язаних між собою підсистем (елементів), таких як нормативна, функціональна, інституціональна, інформаційна і культурна.

Нині в політологічних дослідженнях відсутня класифікація суб'єктів, що входять в інституціональну складову системи забезпечення прикордонної безпеки держави. Часто інституціональний компонент представлений лише простим перерахуванням усіх суб'єктів, що беруть участь в цій діяльності. У зв'язку з викладеним вище, автором пропонується інституціональна класифікація системи забезпечення прикордонної безпеки, що складається з інститутів державної влади і інститутів громадянського суспільства. При цьому, перші включають: інститут президентства; уряд; парламент; найвищі судові органи. У свою чергу, в інститути громадянського суспільства входять: політичні партії; органи місцевого самоврядування; громадські організації і об'єднання; засоби масової інформації; окремі громадяни [5].

Таким чином, забезпечення прикордонної безпеки має усі ознаки системи, має свої внутрішні елементи, підкріплені стійкими причинно-наслідковими зв'язками. Досліджувана система має свої характерні риси і видові відмінності, що вказують на її важливість як складової системи забезпечення національної

безпеки нашої країни, яке дозволяє адекватно реагувати на виклики і загрози глобалізації в прикордонній сфері. Як показало проведене дослідження, вдосконалення системи забезпечення прикордонної безпеки представляє процес постійного якісного поліпшення, що дозволяє своєчасно і адекватно реагувати на загрози безпеки в прикордонній сфері, а також ефективно і гарантовано забезпечувати реалізацію збалансованих інтересів особи, суспільства і держави на державному кордоні і в прикордонному просторі. Тому, розглянувши теоретико-методологічні основи дослідження системи забезпечення безпеки в прикордонній сфері, виявивши специфіку її функціонування в умовах глобалізації, необхідно вдосконалення цієї системи з урахуванням конструктивного і деструктивного впливу глобалізаційних процесів.

Отже, забезпечення безпеки в прикордонній сфері в умовах глобалізації є одним з найважливіших напрямів реалізації прикордонної політики, спрямованої на захист суверенітету і територіальної цілісності. В той же час складність, масштабність і динамічність функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки країни в умовах глобалізації не дозволяють осмислити і дозволити увесь комплекс теоретичних і практичних завдань. Це дає основи для подальшого вивчення об'єкту дослідження і сприятиме приросту нового політологічного знання, а також вирішенню багатьох проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням прикордонної безпеки нашої країни у світі, що все більше глобалізує.

Висновки. Таким чином, система забезпечення прикордонної безпеки, будучи частиною системи національної безпеки, виступає необхідним і важливим атрибутом держави, що створює сприятливі умови для збереження основ державності - конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності країни, а також в цілому діє як гарант стабільності і стійкого розвитку політичної системи суспільства.

Політологічний аналіз системи забезпечення прикордонної безпеки держави в умовах глобалізації наочно демонструє залежність її ефективного функціонування від конструктивної взаємодії органів державної влади і інститутів громадянського суспільства.

Глобалізація, пронизуючи усі сфери життєдіяльності суспільства, виступає каталізатором розвитку і трансформації внутрішніх і зовнішніх імпульсів, які нерідко негативно впливають на безпеку держави в прикордонній сфері. В зв'язку з цим ефективність функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки залежатиме від її готовності і здатності у будь-яких умовах обстановки перманентно виявляти, прогнозувати, а також своєчасно і адекватно реагувати на виклики і загрози, припиняючи або зменшуючи їх деструктивну дію на реалізацію збалансованих інтересів особи суспільства і держави в прикордонній сфері. Забезпечення прикордонної безпеки має системний і постійний характер, що вимагає вжиття комплексних політичних, правових, організаційно-адміністративних, інформаційних, духовно-

культурних заходів, сприяючи ефективному функціонуванню і адекватному реагуванню на виклики і загрози глобалізації в прикордонній сфері.

Список використаних джерел:

1. Андрощук О.С., Войтович О.С. Оцінка ризику ділянки державного кордону щодо протиправної діяльності із застосуванням ієрархічного нечіткого логічного висновку. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. № 55. С. 70–74.
2. Вонсович О.С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2017. Вип. 24 (2). С. 18–24.
3. Зьолка В.Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект): монографія. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2015. 672 с.
4. Литвин М.М. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України . Збірник наукових праць. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2007. № 39. Ч. II. С. 33-38.
5. Серватюк В.М. Зміст та сутність нової моделі охорони кордону Державною прикордонною службою України . Прикордонник України. 2003. Спец. випуск. С. 4.
6. Шишолін П.А. Прикордонна безпека України: концептуальні засади. Науково-практичний альманах “Науковий вісник Прикордонних військ”. 2002. № 1. С. 3-5.

References:

1. Androschuk, O.S., Voytovych, O.S. Assessing the risk of the state border section regarding illegal activity using hierarchical fuzzy logic. Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: military and technical sciences. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU. 55 (2011): 70–74. Print.
2. Vonsovich, O.S. National security of Ukraine in the conditions of modern geopolitical changes. Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine. 24 (2) (2017): 18–24. Print.
3. Zielka, V.L. Protection of national interests of Ukraine in the border area (administrative and legal aspect): monograph. Khmelnytskyi: Publication of NADPSU. 2015. Print.
4. Lytvyn, M.M. Development strategy of the State Border Service of Ukraine. Collection of scientific works. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2007. No. 39. Part II. P. 33-38. Print.
5. Servatyuk, V.M. The content and essence of the new model of border protection by the State Border Service of Ukraine. Border guard of Ukraine. 4 (2003): 4. Print.
6. Shisholin, P.A. Border security of Ukraine: conceptual foundations. Scientific and practical almanac "Scientific Bulletin of the Border Troops". 1 (2002): 3-5. Print.